

cogràfic, en un retorn i una recuperació de les arts tradicionals com a mitjà artístic. Una bona part dels dibuixants il·lustradors del llibre infantil que estudiem són també gravadors i creadors d'ex-libris, com veurem més endavant.

La litografia és un altre procediment molt emprat per a la reproducció d'imatges. Fa servir la pedra com a suport, i la reproducció es basa en la repulsió entre l'aigua i les matèries grasses. Eusebi Planas va intervenir d'una manera definitiva en la recuperació de la tècnica a Catalunya, a través del seu aprenentatge a París. A partir de 1857 treballà per a Innocenci López, que tingué com a obrer litogràfic Carles Labielle, el més prestigiós d'aquell moment. Fins al 1875 l'activitat primordial dels tallers de Labielle fou la reproducció de dibuixos a llapis d'Eusebi Planas i també de Tomàs Padró, el qual també intervingué en la recuperació de la litografia.

La litografia propicià un sistema de reproducció de les il·lustracions tan ràpid, econòmic i eficaç com el del text, cosa que provocà una allau d'il·lustracions i l'èxit popular dels dibuixants. D'una sola pedra se'n podien fer un gran nombre de còpies. Així, la litografia es destinà a treballs de reproducció en massa i permeté la vulgarització del llibre il·lustrat fet amb qualitat, gràcies a les seves característiques tècniques. La tècnica litogràfica, a més, permetia un nou concepte d'il·lustració que podríem anomenar periodístic, atenant a la seva immediatesa i a la reproducció de fets reals. L'avantatge fonamental, pel que ens interessa a nosaltres, és que aquest procediment permetia que dibuixant i gravador fossin la mateixa persona –encara que no sempre ho eren–; és a dir, que el dibuixant podia treballar directament a la pedra, la qual cosa significava una màxima fidelitat de l'obra, perquè aquesta no passava per cap altra mà.

La cromolitografia o reproducció litogràfica en color era la utilització de quatre pedres: una rebia el color vermell, l'altra el blau, i una altra el groc. La darrera contenia el grafisme en negre. Les primeres editorials catalanes que empraren la cromolitografia foren Montaner y Simón, Espasa, Ribas i Miquel Seguí. Això succeí vers el 1840. Les il·lustracions realitzades per aquest procediment eren en fulls a part de la tripa del llibre, mai integrades dins el text, ja que el procés no ho permetia. Sovint, s'envernissaven i es protegien per un full de paper de ceba. Aquest procediment, doncs, no es podia utilitzar en la premsa periòdica ni en revistes il·lustrades. A les darreries del segle XIX, a l'entorn dels anys vuitanta, el sistema de producció ja era semiindustrial. La reproducció se solia fer per cromolitografia, la qual reproduïa d'una manera més industrial que artesana, però fa que el resultat sigui més econòmic i ràpid. El problema d'aquestes primeres cromolitografies era que les reproduccions falsejaven tant l'original que, a vegades, el feien irrecognoscible. La cromolitografia com a procediment per a la impressió d'il·lustracions en el llibre decaigué per l'aparició del fotogavat, que permetia una qualitat més gran. En canvi, es mantingué en la realització d'impresos comercials i en els populars cromos.

Per a la generalització de la il·lustració, la descoberta dels procediments fotomecànics de reproducció fou definitiva. La invenció de la fotografia provocà un canvi històric en la representació de la imatge. Mitjançant un procés mecànic, no manual, es podien reproduir sobre el pla imatges absolutament idèntiques a l'original. A partir d'aquest moment, el dibuix, sobretot, i altres tècniques perderen la seva missió, altament funcional, de representació de la imatge real per al coneixement. La fotografia s'anà perfeccionant i desplaçà el dibuix en la representació dels objectes, sobretot per a l'estudi i la divulgació dels coneixements. Les arts manuals i artístiques derivaren, a partir de llavors, vers la plena llibertat de representació i l'abstracció.

Els procediments fotomecànics són una aplicació de la fotografia i foren una autèntica revolució. Permeteren unes reproduccions de qualitat i de baix preu, alhora que grans tiratges. La rapidesa de l'evolució d'aquests procediments tingué una important intervenció en la difusió de la premsa i del llibre. La fototípia és un procediment fotoplanogràfic que reproduïa les mitges tintes i la subtilesa dels sfumats. Consisteix a fer un clixé fotogràfic d'un original. Aquest clixé es traspasa, mitjançant la llum, a una planxa de zinc o de coure, prèviament preparada amb una emulsió fotosensible. Posteriorment, la planxa es grava amb àcid. L'avantatge d'aquest procediment es troba en l'exactitud de la